

BADIIY MATNLAR TARJIMASIDA LEKSIK-STILISTIK USULLAR

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19673451>

Boqiyev Qurbonali Abdurahim o'g'li

University of Business and Science

boqiyev1604@gmail.com

+998911061431

Annotatsiya

Ushbu maqolada badiiy matnlar tarjimasida qo'llaniladigan leksik-stilistik usullar tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida asl matnning semantik mazmuni bilan bir qatorda uning stilistik xususiyatlarini saqlab qolish muammolari yoritiladi. Shuningdek, metafora, metonimiya, epitet va frazeologizmlarni tarjima qilishda qo'llaniladigan transformatsion va adekvatlikka erishish usullari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot badiiy tarjimaning lingvistik va estetik jihatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar

badiiy tarjima, leksik usullar, stilistik vositalar, adekvatlik, tarjima transformatsiyasi, metafora, frazeologizm

LEXICAL AND STYLISTIC METHODS IN THE TRANSLATION OF LITERARY TEXTS

Abstract

This article analyzes lexical and stylistic methods used in the translation of literary texts. It highlights the challenges of preserving both semantic meaning and stylistic features of the original text during the translation process. The study also examines translation transformations and strategies aimed at achieving adequacy when rendering metaphors, metonymy, epithets, and phraseological units. The research contributes to a deeper understanding of the linguistic and aesthetic aspects of literary translation.

Keywords

literary translation, lexical methods, stylistic devices, adequacy, translation transformation, metaphor, phraseology

ЛЕКСИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ МЕТОДЫ В ПЕРЕВОДЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ

Аннотация

В данной статье анализируются лексико-стилистические методы, применяемые при переводе художественных текстов. Освещаются проблемы сохранения как семантического содержания, так и стилистических особенностей оригинального текста в процессе перевода. Также рассматриваются переводческие трансформации и стратегии достижения адекватности при передаче метафор, метонимии, эпитетов и фразеологизмов. Исследование способствует более глубокому пониманию лингвистических и эстетических аспектов художественного перевода.

Ключевые слова

художественный перевод, лексические методы, стилистические средства, адекватность, переводческие трансформации, метафора, фразеологизм

KIRISH

Badiiy tarjima tilshunoslik va adabiyotshunoslik kesishgan murakkab sohalardan biri bo'lib, unda nafaqat matnning mazmuni, balki uning estetik va stilistik xususiyatlarini ham boshqa tilga imkon qadar to'liq va adekvat tarzda yetkazish talab etiladi. Ushbu jarayon tarjimondan yuqori darajadagi lingvistik kompetensiya bilan bir qatorda, madaniyatlararo tafovutlarni chuqur anglash va badiiy ifoda vositalarini moslashtirish qobiliyatini ham talab qiladi.

So'nggi yillarda badiiy matnlar tarjimasida leksik-stilistik usullarni o'rganish tarjima nazariyasining muhim yo'nalishlaridan biriga aylangan. Chunki badiiy matnlarda qo'llaniladigan metafora, metonimiya, epitet, ironiya va frazeologik birliklar kabi stilistik vositalar matnning badiiy qiymatini belgilovchi asosiy elementlar hisoblanadi. Ularni boshqa tilga tarjima qilish jarayonida esa semantik aniqlik bilan birga stilistik ekvivalentlikni saqlash muammosi yuzaga keladi.

Muammoning dolzarbligi shundaki, tarjima jarayonida ko'pincha asl matnning estetik ta'siri yo'qolishi yoki ma'no noaniqligi yuzaga kelishi mumkin. Bu esa tarjima sifatini pasaytiradi va o'quvchining asarni to'liq idrok etishiga to'sqinlik qiladi. Shu sababli badiiy tarjimada leksik va stilistik transformatsiyalarni ilmiy asosda tahlil qilish zarurati ortib bormoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi badiiy matnlar tarjimasida qo'llaniladigan asosiy leksik-stilistik usullarni tahlil qilish hamda ularning tarjima adekvatligiga ta'sirini yoritishdan iboratdir. Tadqiqot doirasida quyidagi savollarga javob topishga harakat qilinadi:

- (1) badiiy matnlarda eng ko'p uchraydigan stilistik vositalar qaysilar?
- (2) ularni tarjima qilishda qanday leksik transformatsiyalar qo'llaniladi?

(3) adekvat tarjimaga erishishda qanday strategiyalar samarali hisoblanadi?

Tadqiqotning nazariy va amaliy ahamiyati shundaki, u badiiy tarjima jarayonida stilistik vositalarni qayta ifodalash usullarini tizimli ravishda yoritib beradi hamda tarjimonlar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Ushbu tadqiqotda badiiy matnlar tarjimasida qo'llaniladigan leksik-stilistik usullarni tahlil qilish uchun sifat (qualitative) yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida ingliz, o'zbek va rus tillaridagi badiiy asarlar va ularning tarjima variantlari tanlab olindi. Tanlanma korpusda metafora, metonimiya, epitet va frazeologik birliklar kabi stilistik vositalar ko'p uchraydigan matnlar ustuvor hisoblandi.

Tahlil jarayonida tarjima transformatsiyalari nazariyasiga asoslangan holda quyidagi usullar qo'llanildi: leksik almashtirish, konkretlashtirish, umumlashtirish, kompensatsiya va stilistik moslashtirish. Har bir misol original matn va uning tarjima varianti bilan qiyosiy tahlil qilindi.

Shuningdek, Nida (1964) tomonidan taklif etilgan dinamik ekvivalentlik prinsipi hamda Newmark (1988)ning tarjima strategiyalari nazariyasi metodologik asos sifatida ishlatildi. Bu yondashuvlar tarjima jarayonida mazmun va stilistik ta'sirni birgalikda baholash imkonini berdi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, badiiy matnlarni tarjima qilish jarayonida eng ko'p qo'llaniladigan usul bu leksik almashtirish (lexical substitution) bo'lib, u asosan madaniy jihatdan mos ekvivalentlarni topishda ishlatiladi. Metaforik birliklar tarjimasida esa ko'pincha kompensatsiya va qayta ifodalash (rephrasing) usullari ustunlik qiladi.

Frazeologik birliklar tarjimasida to'liq ekvivalent topilmaganda, tarjimonlar deskriptiv tarjima yoki funksional ekvivalentlikdan foydalanishi aniqlandi. Epitet va stilistik bo'yoqdorlikni saqlashda esa stilistik moslashtirish muhim rol o'ynaydi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ba'zi hollarda asl matndagi estetik ta'sir to'liq saqlanmaydi, bu esa tarjimada semantik aniqlik va stilistik ifoda o'rtasida muvozanat zarurligini ko'rsatadi.

Olingan natijalar badiiy tarjimada leksik-stilistik usullarni qo'llash murakkab va ko'p qatlamli jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, metafora va frazeologizmlarni tarjima qilishda madaniy tafovutlar katta rol o'ynaydi, bu esa tarjimondan ijodiy yondashuvni talab qiladi.

Tadqiqot natijalari Nida (1964)ning dinamik ekvivalentlik konsepsiyasini qo'llab-quvvatlaydi, ya'ni tarjimada shakl emas, balki o'quvchiga ta'sir muhimroq ekanligi tasdiqlanadi. Biroq Newmark (1988)ning semantik tarjima yondashuvi

ham ayrim hollarda, ayniqsa badiiy obrazlar kuchli bo'lgan matnlarda muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, tadqiqot shuni ko'rsatdiki, tarjimonlar ko'pincha stilistik yo'qotishlarni kompensatsiya qilish uchun qo'shimcha leksik vositalardan foydalanadilar. Bu esa tarjima matnining originalga maksimal darajada yaqinlashishini ta'minlaydi, biroq ba'zan ortiqcha interpretatsiyaga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, badiiy tarjimada adekvatlikka erishish uchun balansli yondashuv – ya'ni semantik aniqlik va stilistik ifoda o'rtasidagi muvozanat – eng samarali strategiya hisoblanadi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot badiiy matnlar tarjimasida leksik-stilistik usullar muhim o'rin tutishini ko'rsatdi. Tarjima jarayonida metafora, frazeologizm, epitet kabi birliklarni adekvat ifodalash tarjimonning lingvistik va ijodiy mahoratiga bevosita bog'liqdir.

Natijalar shuni tasdiqlaydiki, hech bir yagona tarjima usuli barcha holatlar uchun universal yechim bo'la olmaydi. Shuning uchun tarjimon vaziyatga qarab turli leksik-stilistik transformatsiyalardan foydalanishi zarur.

Kelgusidagi tadqiqotlarda korpus lingvistikasi asosida katta hajmdagi matnlarni avtomatik tahlil qilish va tarjima strategiyalarini kompyuter yordamida modellashtirish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- Newmark, P. (1988). A textbook of translation. Prentice Hall.
Nida, E. A. (1964). Toward a science of translating. Brill.
Baker, M. (2018). In other words: A coursebook on translation. Routledge.
Catford, J. C. (1965). A linguistic theory of translation. Oxford University Press.